

ARTICLE 19

Кыргызстан: Террорчулукка каршы туруу жөнүндө Мыйзам долбоору

2020

Бул долбоор Европа
Биримдиги тарабынан
каржыланат

MEDIA
DIALOGUE

ARTICLE 19

Сөз эркиндигинин борбору
Фаррингтон роуд, 60
Лондон, EC1R 3GA
Улуу Британия

T: +44 20 7324 2500
F: +44 20 7490 0566
E: info@article19.org
W: www.article19.org
Tw: @article19org
Fb: facebook.com/article19org

A19/ECA/2021/017/Kyrgyz

© АРТИКЛЬ 19, 2020

АРТИКЛЬ 19 Медиа Полиси Институтуна ушул басылманын мурунку долбоору боюнча айткан сын-пикирлери үчүн ыраазычылыгын билдирет.

Бул басылма Creative Commons “Атрибуция-Коммерциялык эмес-Шарттарды Сактоо 3.0” (CC BY-NC-SA 3.0) лицензиясы боюнча берилет. Сиз төмөнкүдөй шарттарды эске алып, аны түз эле көчүрүп алсаңыз болот:

- 1) АРТИКЛЬ 19дун автор экендиги көрсөтүлөт;
- 2) бул эмгек коммерциялык максатта пайдаланылбайт;
- 3) бул эмгектин негизинде жасалган ар кандай эле иш ушул лицензияга шайкеш келиши керек.

Бул лицензиянын толук текстин алуу үчүн төмөнкү шилтемеге кириңиз: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/legalcode>

АРТИКЛЬ 19 ушул эмгектеги маалыматтар пайдаланылган каалагандай материалдардын көчүрмөсүн таап бергендерге алкыш айтат.

Бул долбоор Европа
Биримдиги тарабынан
каржыланат

MEDIA
DIALOGUE

Бул басылма Европа Биримдигинин каржылык колдоосу менен Медиа Диалог долбоорунун алкагында которулду. Басылманын мазмуну АРТИКЛЬ 19дун жоопкерчилигинде жана Европа Биримдигинин көз карашын сөзсүз түрдө эле чагылдыра бербейт.

Резюме

2020-жылы июнь айында АРТИКЛЬ 19 Кыргызстандын “Террорчулукка каршы туруу жөнүндө” мыйзамына өзгөртүүлөрдүн долбоорун (мындан ары – Мыйзам долбоору) талдап чыкты. Биз бул Мыйзам долбоорун Кыргызстандын сөз эркиндиги жаатындагы эл аралык милдеттенмелерине шайкеш келтирүү үчүн кыйла олуттуу түрдө карап чыгуу талап кылынат экен деген жыйынтык чыгардык.

АРТИКЛЬ 19дун талдоосу көрсөткөндөй, Мыйзам долбоору сөз эркиндигин бир нече жол менен чектейт. Атап айтканда:

- Анда айрым түрлөрдөгү сөздөргө, мисалы, укук коргоо органдарынын кызматкерлеринин тартылышы, алар колдоно турган ыкмалары жана тактикасы тууралуу маалымат сыяктуу антитеррордук операциянын орчундуу өңүттөрүн жарыялоого бүдөмүк жана өтө ашыкча тыюу салынган;
- Анда ЖМКга журналисттердин ишиндеги эң маанилүү усулдарга, мунун ичинен маалымат булагынын купуялыгын сактоо талабына кедергиси тие турган бир катар чектөөлөр камтылган.
- Анда антитеррордук операцияларга байланышкан көптөгөн олуттуу маалыматтарды алууга чек коюлган, ошол эле учурда террорго каршы иш жүргүзүүчү мамлекеттик органдарга маалыматтардын кайсы бөлүгүн коомчулукка ачып берүү керектигин аныктоо жагынан чеги жок ыйгарым укуктар берилип калган.

Бул чектөөлөр Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактынын (ЖСУ-ЭП) 19-беренеси боюнча коюлуучу зарылдык жана өлчөмдөштүк талаптарына туура келбейт. Булардын жалпы таасири андан бетер олуттуу, анткени террорчулукка каршы иш-аракеттер чөйрөсүндөгү пикир айтуу эркиндигин толугу менен чыгарып коюуда. Мунун айынан террорчулукка байланышкан маселелер боюнча пикир айтуу эркиндигине болгон укукту жүзөгө ашыруу мүмкүнчүлүгү жоголот, мисалы, жалпыга маалымдоо каражатынын коомдук маанилүүлүгү ушунчалык даана жана терең болгон чөйрөдө коомдук байкоочу милдетин аткаруу мүмкүнчүлүгү калбайт.

АРТИКЛЬ 19 бүтүндөй антитеррордук ишмердиктин өзөгүн түзгөн баалуулуктар менен принциптер катары пикир айтуу эркиндигин, ЖМК эркиндигин жана көз карандысыздыгын сактоо максатында Мыйзам долбоорун кылдат карап чыгууну сунуштайт.

Негизги нускамалар:

- Террордук иш-аракеттерге тукурган гана кеп-сөздөрдү чектеш керек. “Тукуруу” дегенди так, бир кылка аныктап, сөз ээсинин террордук иш-аракетти көздөгөнү, ошондой эле анын сөзү террордук иш-аракетке алып келиши толук ыктымал экендиги эске алынууга тийиш. Шыкак берилген, тыюу салынган иш-аракеттин аныктамасы да так, даана болуп, Жазык кодексинде каралган туюнтма боюнча толугу менен террордук иш-аракетке шайкеш келиши да чоң мааниге ээ.

- Террорчулукту “актоо”, “жүйөлөө” же “үгүттөө” сыяктуу тыюу салынган кеп-сөздөр түркүмү да Мыйзам долбоорунан такыр алып салынышы керек.
- Мыйзам долбоорунун 13- жана 29-беренелеринде камтылган кайсы түрдөгү маалыматтарды жалпыга маалымдоо каражаттарында же үчүнчү жактар таратууга укуктуу экендигин аныктаган башка бардык чектөөлөр алып салынышы керек.
- Журналисттердин көз карандысыздыгын жана алар менен кызматташкан маалымат булактарын толугу менен коргоо керек. Бул принциптерден террорчулукка каршы күрөш менен байланыштырылган бардык четтөөлөр, мунун ичинен 13-беренедө камтылган четтөөлөр толугу менен жокко чыгарылышы керек.
- Террорго каршы ишмердиктин мүмкүн болушунча ачык-айкын жүргүзүлүшү жана маалыматтын толук ачыкка чыгарылышы терроризм актылары жана аларга каршы көрүлүп жаткан чаралар жөнүндө коомчулукка маалымат берүүнүн туруктуу ыгы катары аныкталышы кажет. Бул эрежеден четтеген чечимдердин баары өтө зарыл жана ЖСУЭПтин 19(3)-беренесинде аныкталган үч бөлүктүү тест боюнча өлчөмдөш болууга тийиш. Маалыматты ачыкка чыгарууга коюлуучу жалпы чектөөлөрдүн баарын толугу менен Мыйзам долбоорунан алып салуу керек. Тескерисинче, Мыйзам долбоорунда милдеттүү түрдө ачыкка чыгарылуучу маалыматтардын түрлөрү каралышы кажет.
- Журналисттер жана ЖМК жашыруун маалыматты жарыялагандыгы үчүн жоопко тартылбашы керек. Эгер ачыкка чыгарылган купуя сыр коомдук мааниге ээ болсо (мисалы, террорчулукка каршы операциянын жүрүшүндө адам укуктарынын одоно бузулгандыгы тууралуу маалымат жарыяланса), Мыйзам аны ачыкка чыгарган жактарды да коргоого тийиш.

Мазмуну

Киришүү	6
Террорго каршы аракеттенүү нугундагы пикир айтуу эркиндиги боюнча эл аралык стандарттар	8
Пикир айтуу эркиндигине болгон укук	8
Басмырлоого, кастыкка же зордук-зомбулукка тукурууну тыюу	9
Пикир айтуу эркиндигине болгон укук жана терроризмге/террорго каршы аракеттенүү	9
Мыйзам долбоорунун анализи	11
Терроризмге ачык чакыруу жана аны актоо	11
Сунуштар	11
“Террористтик материалдар”	12
Сунуштар	13
Террордук иш-аракеттерди чагылдыруу	13
Террордук иш-аракеттер жөнүндө маалымат берүү	13
Террордук ишмердикти чагылдыруучу ЖМК кызматкерлеринин милдеттери	15
Террорчулардан интервью алуу	16
Сунуштар	17
Журналисттин маалымат булактарын жана маалыматын коргоо	17
Сунуштар	18
Ачык-айкындык жана маалыматтын жеткиликтүүлүгү	18
Сунуштар	21
АРТИКЛЬ 19 жөнүндө	22
Шилтемелер	23

Киришүү

Бул анализди АРТИКЛЬ 19 азыркы кезде Кыргызстандын Өкмөтү “Терроризмге каршы аракеттенүү жөнүндө” мыйзамга түзөтүүлөрдүн долбоору (мындан ары – Мыйзам долбоору) боюнча кызыкдар тараптар менен өткөрүп жаткан коомдук талкууга салым катары даярдады. Мыйзам долбоорун Улуттук коопсуздук боюнча мамлекеттик комитет иштеп чыккан, анын максаты “терроризмге каршы аракеттенүү жаатындагы республиканын ченемдик-укуктук актыларын шайкеш келтирүү” болуп саналат. Ал коомдук талкууга 2020-жылы март айынын аягында, өлкөдө COVID-19 пандемиясынын айынан өзгөчө кырдаал жарыялангандан кийин коюлган эле.

Биз Мыйзам долбоорун сөз эркиндиги боюнча Кыргызстандын эл аралык милдеттерине шайкеш келтирүү үчүн кыйла оңдоп чыгуу зарыл деген жыйынтык чыгардык. Себеби ал терроризмге каршы күрөшүү жаатында пикир айтуу эркиндигин толук жокко чыгарганга тете болуп жатат. Маалыматтар жана пикирлер үчүн анда коюлган чектөөлөр ушунчалык кууш болгондуктан, расмий версияга бир аз эле дал келбеген сынчыл пикирлер же терроризмге каршы күрөшүү жаатында мамлекет уруксат берген чекке сыйбаган каалагандай маалымат мыйзамга каршы деп бааланып, тыюуга кабылышы ыктымал. Мунун айынан терроризмге байланышкан маселелер боюнча пикир айтуу эркиндигине болгон укукту жүзөгө ашыруу мүмкүнчүлүгү, атап айтканда, жалпыга маалымдоо каражаттарынын коом үчүн ушунчалык орчундуу болгон чөйрөдө коомдук байкоочулук милдетин аткаруу мүмкүнчүлүгү жокко чыгат.

АРТИКЛЬ 19 терроризмге каршы мамлекеттин бардык чаралары (жалпы саясаттан тартып конкреттүү антитеррордук операцияларга чейин) жалпыга маалымдоо каражаттары, жарандык коом жана бүтүндөй коомчулук тарабынан кылдат, көз карандысыз текшерилип турууга тийиш деп баса белгилейт. Пикир айтуу эркиндиги демократиялык эркин коомдун өзөгү гана эмес, адамдын башка укуктарын жүзөгө ашыруу каражаты жана ачык-айкындык, эсеп-чоттуулук принциптерин жүзөгө ашыруунун зарыл шарты да болуп саналат. Демек, Мыйзам долбоорундагы пикир айтуу эркиндиги менен мамлекеттин өз жарандарынын өмүрүн жана коопсуздугун коргоо милдетинин ортосундагы карама-каршылык жөнүндөгү негизги тезис жалган, анткени террорго каршы күрөшүү саясаты жана практикасын адам укуктарына шайкеш келгидей майнаптуу ишке ашырууга тоскоол болот.

Бул анализ каралып жаткан Мыйзам долбоору менен чектелет. Бирок пикир айтууну чектеген көп жагдайлар азыркы колдонулуп жаткан “Терроризмге каршы аракеттенүү жөнүндө” мыйзамда жана башка ченемдик укуктук актыларда, алардын ичинен Жазык кодексинде да бар экендигин белгилей кетели. Бул талдоодо колдонуудагы кайсы бир мыйзамдар өзүнчө каралбаса да, биздин корутундулар жана сунуштар Мыйзам долбоорунун төмөндө талкууланып жаткан жоболору учурдагы мыйзам менен жарым-жартылай дал келген учурларда ага да тиешелүү болот. Бул Мыйзам долбоору кайсы бир даражада артка чегинген кадам болуп саналат, анткени террордук иш-аракеттердин кыйла кеңири жана кош маанилүү аныктамасын жана ЖМК үчүн кошумча чектөөлөрдү киргизип, тыюу салынган кеп-сөздөрдүн тизмесин узартууга умтулууда. Бул Мыйзам долбоорун артка чакыртып алуу эле жетиштүү болбойт, анткени муну менен колдонуудагы мыйзамдардын олуттуу кемчиликтерин жоюу мүмкүн эмес.

АРТИКЛЬ 19 өкмөттү бул Мыйзам долбоору биротоло иштелип чыкканга чейин анын адам укуктарына тийгизчү таасирин ар тараптан кылдат баалап көрүүгө чакырат. Биз Мыйзам долбоорунун учурдагы версиясынын пикир айтуу эркиндигине тийиши ыктымал кесепеттерин баса белгилеп, ушул анализ бул маселени чечүүгө кереги тиет деп үмүт кылабыз. Биз өкмөттү азыркы мыйзам базасын жакшыртуу мүмкүнчүлүгүн колдонуп, аны Кыргызстандын пикир айтуу эркиндиги жаатындагы милдеттерине шайкеш келтирүүгө чакырабыз.

Террорго каршы аракеттенүү нугундагы пикир айтуу эркиндиги боюнча эл аралык стандарттар

Пикир айтуу эркиндигине болгон укук

Пикир айтуу эркиндигине болгон укук адам укуктары боюнча мамлекеттер үчүн, алардын ичинен Кыргызстан үчүн да милдеттүү болгон эл аралык келишимдер, мисалы, **Адам укуктарынын жалпы декларациясы (АУЖД)**¹ жана **Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактынын (ЖСУЭП)**² 19-беренеси менен корголгон.

Анын таасир чөйрөсүн БУУнун Адам укуктары боюнча комитети жалпы негиздеги №34 сын-пикирде кадыр-барктуу чечмелеп берген. Комитет буларды түшүндүргөн:

[19-берененин] 2-пунктуна ылайык, катышуучу мамлекеттер пикир айтуу эркиндигине болгон укукту, мунун ичинен мамлекеттик чек араларга карабастан, ар кандай маалыматтарды издөө, алуу жана жайылтуу укугун кепилдегенге милдеттүү. Бул укукка 19-берененин 3-пунктуна жана 20-беренеге ылайык башка адамдарга өткөрүп берилиши мүмкүн болгон ар түрдүү идеяларды жана пикирлерди өткөрүп берүү жана алуу укугу камтылат. Буга саясий сөздөр, жеке жана саясий темалар боюнча түшүндүрмөлөр, маалыматтарды чогултуу, адам укуктарына тиешелүү маселелерди талкуулоо, маданий жана көркөм туюнтуу, сабак берүү, ошондой эле диний сөздөр кирет.³

Бирок пикир айтуу эркиндигине болгон укук чексиз эмес. Кууш туюнтулган чектөөлөр үч бөлүктүү деп аталуучу тестте каралган талаптарга туура келген учурлардагы чектелүү сандагы жүйөлөр боюнча киргизилиши мүмкүн. Атап айтканда, чектөөлөр:

- **Мыйзамда каралган болууга тийиш:** мыйзамдардын баары адамдар өздөрүнүн жүрүм-турумун жетиштүү даражада жөнгө сала алгыдай кылып так туюнтулууга тийиш. Пикир айтуу эркиндигинин так өлчөмүн аныктаганга мүмкүндүк бербегидей кош маанилүү же ашыкча чектелишине жол берилбеш керек.
- **Укукка шайкеш максатты көздөшү керек:** мындай максаттардын толук тизмегине башкалардын укуктарын же кадыр-баркын сыйлоо, улуттук коопсуздукту жана коомдук тартипти коргоо, ошондой эле коомдогу саламаттыкты жана адеп-ахлакты коргоо камтылат.
- **Зарыл жана көздөлүүчү максатка өлчөмдөш болууга тийиш.** Чектөөгө коомдо өтө чоң зарылдык болушу кажет. Чектөө киргизүүчү тарап кеп-сөз менен корголуучу кызыкчылыктын ортосундагы тикелей байланышты көрсөтүп берүүгө тийиш. Өлчөмдөштүк талабы боюнча пикир айтуу эркиндигине коюлуучу чек-

төөлөр өтө ашыкча эмес, өзүнө тиешелүү иш-милдеттерди аткаруу үчүн жетиштүү болушу керек. Чектөө зарыл натыйжага ылайык конкреттүү, ошол эле натыйжаларга жеткиргидей башка чараларга салыштырмалуу ашыкча чектебегидей болушу кажет. Андай болбосо, эң аз чектеген чараны тандоо керек.

Басмырлоого, кастыкка же зордук-зомбулукка тукурууну тыюу

ЖСУЭПтин 20(2)-беренесинде басмырлоого, кастыкка же зомбулукка тукуруу болуп саналган улуттук, расалык же диний жек көрүмчүлүктү үгүттөөнүн каалагандай түрү мыйзам боюнча тыйылышы керек деп белгиленген. Ошол эле учурда зомбулукка көкүтүү – бул адамдар акаратчыл деп эсептеген көз караштын жөн эле туюнтулушуна салыштырмалуу кыйла чоң нерсе.⁴ Бул - басмырлоо маанисиндеги сөздөр аркылуу башка адамдарды зомбулукка тукуруучу кеп-сөздөр.

БУУ эл аралык деңгээлде БУУнун адам укуктары боюнча органдарынын, бейөкмөт уюмдардын жана илимий чөйрөнүн катышуусунда ЖСУЭПтин 20(2)-беренесине шайкеш келгидей тукуруунун эң так аныктамасын бере турган региондор аралык көп тараптуу процессти – Рабат иш-аракеттер планын иштеп чыккан.⁵

Пикир айтуу эркиндигине болгон укук жана терроризмге/террорго каршы аракеттенүү

Терроризмге каршы күрөш нугунда пикир айтуу эркиндигин коргоо жөнүндө бир нече жылдан бери олуттуу талаш-тартыштар болууда. Коомдук тартипти жана улуттук коопсуздукту коргоо максатында пикир айтуу эркиндиги чектелиши мүмкүн экендиги, мамлекет өз элин террордук коркунучтардан коргоо милдеттүү деп таанылгандыгы толугу менен түшүнүктүү. Бирок терроризмге каршы аракеттенүү/күрөшүү жөнүндө мыйзамдар аткаруу бийлигине адам укуктарын, көбүнчө сот көзөмөлү менен олуттуу чектеген иш-аракеттерди жасоо мүмкүнчүлүгүн берип койгондугу тынчсыздандырат. Принцип боюнча алар бул ыйгарым укуктарды жүзөгө ашыруу чын эле “зарыл” болгон учурларда гана колдонулууга тийиш. Мыйзамдар кууш туюнтулуп, көздөлүүчү мыйзамдуу максатка – улуттук коопсуздукту коргоо мүдөөсүнө өлчөмдөш болушу керек.

Пикир айтуу эркиндиги террорго каршы күрөш нугунда адамдын башка укуктары менен катар толугу менен сакталышы керек экендиги жалпыга белгилүү. Мисалы, БУУнун 1456 (2003)-резолюциясында мындай деп белгиленген:

Мамлекеттер террорго каршы ар кандай чаралардын эл аралык укук боюнча өздөрүнүн бардык милдеттенмелерине шайкеш келишин камсыздашы керек, мындай чараларды эл аралык укукка, атап айтканда, адам укуктарына, качкындар укугуна жана гуманитардык укукка тууралоо зарыл.⁶

БУУнун Адам укуктары боюнча комиссиясы “мамлекеттер терроризмге каршы күрөштү шылтоолоп, сөз эркиндигин жана пикир айтуу эркиндигин эл аралык укук боюнча алган милдеттенмелерине каршы келгидей түрдө чектөөдөн сактанышы” керек деп эскертет.⁷

Мындан тышкары, Адам укуктары боюнча комитет №34 жалпы иреттеги сын-пикиринде буларды белгилейт:

46. Катышуучу мамлекеттер террорго каршы чаралардын 3-пункт менен айкалышуусун камсыздоого тийиш. Колдонулушу пикир айтуу эркиндигине болгон укуктун жүзөгө ашырылуусуна жөнү жок же ашыкча кийлигишүүгө алып келбеши үчүн “терроризмди колдоо”, жана “экстремисттик ишмердик”, ошондой эле терроризмди “мактап-жактоо”, “даңазалоо” же “актоо” сыяктуу түшүнүктөргө так аныктама берилиши керек. Мындан тышкары, маалымат алуу мүмкүнчүлүгүн өтө чектөөдөн да кармануу керек. ЖМК калкка террордук иш-аракеттер жөнүндө маалымат таратуу жагынан негизги ролду ойнойт, ошондуктан алардын ишинин жөнү жок чектелишине жол бербөө кажет. Буга байланыштуу журналисттер өз милдеттерин аткаргандыгы үчүн жазаланбоого тийиш.

Ушул ыңгайдан алганда, **“Улуттук коопсуздук, пикир айтуу эркиндиги жана маалыматтын жеткиликтүүлүгү” аттуу Йоханнесбург принциптерин**⁸ (Йоханнесбург принциптерин) – АРТИКЛЬ 19 жана пикир айтуу эркиндигинин маселелери боюнча эл аралык эксперттер иштеп чыккан эл аралык принциптер топтомун улуттук коопсуздукту коргоо максатында пикир айтуу эркиндигин чектөө жагынан эске алуу зарыл. Йоханнесбург принциптеринин 2-принциби боюнча улуттук коопсуздуктун кызыкчылыктарын коргоого байланыштуу киргизилүүчү чектөөлөр, эгер алардын чыныгы максаты жана далилдүү натыйжасы өлкөнү аман сактап калуу же анын аймактык бүтүндүгүн коргоо, баскынчылыкка же анын ыктымалдыгына каршы туруу болбосо, мыйзамдуу болуп саналбайт. Чектөөлөр өкмөттүн кадыр-баркын коргоо же анын мыйзамсыз иш-аракеттеринин ашкереленишине тоскоолдук кылуу же мамлекеттик уюмдардын иш-милдеттерин кандай аткарып жатканын жаап-жашыруу, же болбосо кайсы бир идеологияны таңуулоо үчүн шылтоо болбошу керек.

15-принцип боюнча төмөнкүдөй жагдайда маалыматты ачыкка чыгаргандыгы үчүн эч ким улуттук коопсуздукту коргоону шылтоолоп жазаланбашы керек:

- маалыматтын ачыкка чыгарылышы улуттук коопсуздукка иш жүзүндө зыян алып келбесе, алып келиши мүмкүн болбосо; же
- ал маалыматты алуу жагынан коомдун кызыкчылыгы анын ачыкка чыгарылышынан келип чыгуучу зыяндан ашып түшсө.

Мындан тышкары, **Улуттук коопсуздуктун жана маалымат алуу укугунун эл аралык принциптери**⁹ (Тсване принциптери) да маалымат алуу мүмкүнчүлүгүн чектөөлөрдүн түрлөрүн караштырат. Тсване принциптерин бир катар жарандык коом уюмдары жана илимий борборлор 70тен ашуун өлкөнүн эксперттеринин катышуусунда иштеп чыккан. Аны БУУнун Пикир айтуу эркиндигинин маселелери боюнча атайын баяндамачысы жактырган.¹⁰

Мыйзам долбоорунун анализи

Терроризмге ачык чакыруу жана аны актоо

Мыйзам долбоору “террордук иш-аракеттерди жүзөгө ашырууга чакырууга жана терроризмди актоого тыюу салат” (5- жана 10-беренелер). Мындай тыюу ЖК 242-беренесинде азыр деле бар. Бирок Мыйзам долбоорунда жазык мыйзамындагы бар жобо эле кайталанып калган эмес. “Террордук иш-аракет” термини Жазык кодексинде айтылса да, анда мунун аныктамасы берилген эмес. Мындай аныктама колдонуудагы “Террордук иш-аракеттерге каршы аракеттенүү жөнүндө” мыйзамда келтирилген.

Мыйзам долбоорунда бул аныктама кыйла өзгөртүлгөн, атап айтканда, “террордук ишмердиктин” чөйрөсү кеңейтилип, ага “ишмердиги террордук деп таанылган уюмдарга көмөктөшүүнүн башка формалары”, ошондой эле “террордук максатта башка иш-аракеттерди жүзөгө ашыруу” деген түшүнүктөр камтылган. “Террордук ишмердик” деген ушул жаңы категориянын жымсалдап айтылган туюнтмасы азыркы кезде Жазык кодексинде камтылган түрүндө террордук мүнөздөгү кылмыштарга туура келбейт. “Террордук уюмдарга көмөктөшүү” Жазык кодексинин 241-беренесиндеги “террордук ишмердикке көмөктөшүүгө” тиешелүү деп болжолдогондо деле, экинчи элементи, б.а. “террордук максаттагы башка кылмыштарды жасоо” мааниси боюнча бүдөмүк берилип, террордук мүнөздө деп таанылган-таанылбаганына карабай каалагандай кылмышты террордук ишмердиктин формасы деп чечмелөөгө жол ачып койгон.

Андыктан **“террордук ишмердиктин” жаңы аныктамасынын** бүдөмүктүгү террордук ишмердикке чакырууга салынуучу тыюуну ошончолук бүдөмүк жана кеңири кылып коёт. Мындан тышкары, “ачык чакыруу” ЖСУЭПтин 20(2)-беренесиндеги “тукуруу” менен синоним же Кыргызстандын жазык укугундагы “тукуруу” менен маанилеш экендиги айкын болбой калган. Атап айтканда, “ачык чакырууда” тийиштүү иш-аракеттин реалдуу ишке ашырылуу коркунучу бар же жок экендигин аныктоо талап кылынар-кылынбастыгы бүдөмүк бойдон кала берген.

“Терроризмди ачык актоого” салынуучу тыюу андан бетер кооптонууну жаратат. Бул бүдөмүк категория иш жүзүндө ЖСУЭПтин 19- жана 20(2)-беренелерине каршы келет. Сөзгө байланышкан “терроризмди актоо” жана башка ушундай кылмыштардын белгиленишин эл аралык укук коргоо уюмдары¹¹ жана эксперттер¹² бир канча ирет сын даган болчу. Терроризмге каршы күрөшүү маселелери боюнча атайын баяндамачы өзүнүн жакында жасаган баяндамасында айткандай, “терроризмди актоону” кылмыштуу деп таануунун жаман жагы “жоопкерчилик сүйлөөчүнүн ниетине же сөздүн факт жүзүндөгү натыйжасына эмес, анын мазмунуна карай аныкталып калат”.¹³

Сунуштар:

- Мыйзам долбоору (жана терроризмге каршы аракеттенүү жөнүндө колдонуудагы мыйзамдар) адам укуктары жаатындагы эл аралык стандарттарга шайкеш келиши үчүн тыюу салынган кеп-сөздөр террордук иш-аракеттерге тукуруу менен чектелиши кажет.

- Жогоруда көрсөтүлгөн контекстте терроризмге “тукуруу” дегенди сүйлөөчүнүн билдирүүнү айтуу да, террордук иш-аракетти аткарууга түрткү берүү да ниети деп түшүнүү керек, ал айтылган сөздүн иш жүзүндө террордук иш-аракетке алып келерин билдириши кажет.
- “Террордук иш-аракет” түшүнүгүн так, даана аныктоо зарыл, ага чыныгы террордук мүнөздөгү кылмыштуу иш-аракеттер гана камтылышы керек. Ошондуктан Мыйзам долбоорунан жана азыркы иштеп жаткан мыйзамдардан да “терроризмди актоо” кылмышынын аныктамасын алып салууну сунуштайбыз. Ал эми Мыйзам долбоорундагы “террордук ишмердиктин” аныктамасы Жазык кодексиндеги террордук мүнөздөгү кылмыштар менен толук дал келтирилиши кажет.

“Террористтик материалдар”

Мыйзам долбоору “террордук материалдар” деп аталган нерселерге тыюу салуу менен пикир айтуу эркиндигин ого бетер чектеп жатат.

5-беренеге ылайык, “террордук материалдар – бул “террордук иш-аракеттерди жасоо ыкмалары жана каражаттары жөнүндө каалагандай маалымат материалдары”, ошондой эле “террордук иш-аракеттерди жасоого чакырган же ушундай иштердин зарылдыгын негиздеген чакырык камтылган” материалдар. Мыйзам долбоорунда “террордук материалдарды тараткан айрым адамдар же жалпыга маалымдоо каражаттары үчүн чаралар каралбаса да, “террордук материалдар” буга чейин эле болуп келген “экстремисттик материалдар” категориясына туура келип, ошол эле жазаларга (тактап айтканда, Жазык кодексинин 315-беренеси боюнча экстремисттик материалдарды даярдоого жана таратууга тиешеси бар адамдар үчүн каралган жазык жоопкерчилигине, “Экстремисттик ишмердикке каршы аракеттенүү жөнүндө” мыйзамдын 11-беренесине ылайык экстремисттик материалдарды жарыялагандыгы үчүн ЖМК ишмердигин токтотуп салуу чарасына тушуктурат деп болжолдоого болот.

Артикль 19 “террордук материал” деген туюнтма менен тыюу салынуучу кеп-сөздөрдүн көлөмү жогоруда айтылган террордук иш-аракеттерге “ачык чакырууга” жана “терроризмди актоого” салыштырмалуу кыйла кеңири деп эсептейт. Ошентип, буга террордук иш-аракеттерди негиздөөчү мазмун да камтылары бышык. Бул терминдин бүдөмүк экендигине карабастан, ал “актоо” менен маанилеш эмес болгону айкын, анткени террордук материалдын аныктамасы негиздөөгө да, актоого да тиешелүү. “Негиздөө” термини өтө эле бүдөмүк, ал, мисалы, атүгүл терроризмге жол берүү маанисине ээ болбосо да, терроризмдик түпкү себептерин же анын кулач жайышына өбөлгө түзүүчү жагдайларды изилдөөгө багытталган материалдарды кеңири камтыйт. Терроризмди актоодой эле, бул термин өтө бүдөмүк болгондуктан, ЖСУ-ЭПтин 19(3)-беренесиндеги мыйзамдуулук талаптарына туура келбейт.

Бул туюнтма боюнча тыюу салынган мазмунга “террордук иш-аракеттерди жасоо ыкмалары жана каражаттары жөнүндөгү маалымат да камтылып кетет. Мамлекеттин террордук иш-аракет жасоону көздөгөндөр практикалык көрсөтмө катары пайдаланышы мүмкүн болгон маалыматты (мисалы, жардыргыч затты даярдоо боюнча нускаманы) жайылтпоого аракеттенгени түшүнүктүү болсо да, Мыйзам долбоорунда

гы жалпы тыюу бул максат үчүн өтө эле кеңдик кылат. Мында жарыянын ниети же анын тыкыр берилиш даражасын (б.а. ыктымал террорчулар колдонгудай даражада толук түшүндүрүлгөндүгүн же андай эмес экендигин) тактоо талабы жок. Андыктан эч кандай кооптуу болбосо да, коомдук маанидеги кеп-сөздөрдүн көп түрлөрү камтылып калышы мүмкүн. Бул тыюуга кабылышы ыктымал мыйзамдуу сөздөргө террордук ыкмаларды изилдөө, аларды четтетүү боюнча натыйжалуу саясий чаралар, ыктымал кооптуу жагдайлардын иликтениши, терроризм темасына жакын көркөм чыгармалар, террордук чабуулдардын ЖМКда чагылдырылышы, кылмышкерлер колдонгон “ыкмалар” жөнүндө маалымат ж.б.у.с. кириши мүмкүн.

Артикль 19 демилгечилер мындай мыйзамдуу кеп-сөздөрдү мыйзамсыз деп жарыялоого умтулбаган болсо да, чектөө чарасы өтө кеңири туюнтулгандыктан, терроризм маселелери боюнча коомдук талкууларга кыйла кедергиси тийип, бийлик тарабынан саясатты жана терроризмге каршы күрөшүү усулдарын сындаган ЖМКларды жазалоо үчүн оңой эле колдонулушу мүмкүн.

Сунуштар:

- АРТИКЛЬ 19 “террордук материалдар” түшүнүгүн пикир айтуу эркиндигин чектегидей кошумча (жаңы) чара катары колдонбоого чакырат.

Террордук иш-аракеттерди чагылдыруу

Террордук иш-аракеттер жөнүндө маалымат берүү

Жогоруда айтылган жалпы чектөөлөрдөн тышкары, Мыйзам долбоорунда терроризмге байланышкан конкреттүү кысталыш кырдаалдар жөнүндөгү маалыматты таратууга катуу тыюу салынган:

- **29-беренеде** антитеррордук операциянын жүрүшүндө террордук иш-аракеттин формасын жана өлчөмүн операцияга жооптуу бийлик органдары аныктайт деп көрсөтүлгөн;
- 29-берененин 2-пунктунда ачык таратылбай турган маалымат категориялары санап берилген:
  - антитеррордук операцияны кыйындата турган жана операция жүргүзүлгөн чөлкөмдө болуп калган же андан тышкарыдагы адамдардын өмүрүнө коркунуч туудургудай маалымат;
  - антитеррордук операцияга катышуучу адамдар, ошондой эле ага көмөктөшкөн жактар жөнүндө маалымат;
  - антитеррордук операцияда колдонулуучу атайын техникалык ыкмалар менен тактиканы ачыкка чыгаргыдай маалымат; ошондой эле
  - терроризмди үгүттөөгө же актоого кызмат кылган маалымат.

АРТИКЛЬ 19 29-берененин сунушталган жааты анча түшүнүксүз деп белгилейт. Атап айтканда, антитеррордук операцияны өткөрүүчү бийлик өкүлдөрү так көрсөтүлгөн эмес. Мындай кеңири чечмелөө маалыматтын жеткиликтүүлүгү менен ачык-айкындыгына байланыштуу төмөндө айтыла турган бир катар маселелерди жаратат. Бирок бүдөмүк туюнтма боюнча 29-берене, айрыкча анын экинчи бөлүгү ЖМК жана үчүнчү жактарга каршы да колдонулушу мүмкүн деп болжолдоого болот.

Түзүүчүлөрдүн чыныгы ниети кандай болсо да, мынчалык кеңири чечмелөө практикада деле колдонулушу мүмкүн экендигин тажрыйба көрсөтүп турат. Андыктан, эгер 29-берене маалыматтын бийлик тарабынан *ачыкка чыгарылышын* жөнгө салууга багытталган болсо, анда муну туюнтмада тактап жазуу зарыл. Бирок, эгер ал маалыматтын жалпыга маалымдоо каражаттары же башка үчүнчү жактар тарабынан *таратылышына* карата да бирдей колдонула турган болсо, анда бул чектөөлөр өтө ашыкча экендигин, акыр аягында пикир айтуу эркиндиги жаатындагы эл аралык стандарттарга каршы келерин баса белгилейбиз.

АРТИКЛЬ 19 тартип коргоо органдарынын кызматкерлеринин, барымтадагылардын жана башка адамдардын коопсуздугун камсыздоо максатында белгилүү түрдөгү маалыматтардын таратылышын убактылуу чектөө үчүн мыйзамдуу себептер болушу мүмкүн экенин жокко чыгарбайт. Бирок бийликтегилер бул чектөөлөрдү өзү тарабынан берилүүчү маалымат агымын тескөө аркылуу эле ишке ашыра алат, б.а. учурдагы кысталыш кырдаал жөнүндө маалыматтын канчасын операция башталганга чейин жана анын жүрүшүндө ачыкка чыгарууга, ал өткөрүлгөн чөлкөмдү убактылуу тосуп коё туруу мүмкүнчүлүгүнө ээ. Коомдун ушунчалык орчундуу маселе боюнча маалымат алуу укугун сыйлоо жана антитеррордук операция убагындагы ар кандай мүчүлүштүктөр жана эреже бузуулар үчүн талаптагыдай жоопкерчиликти камсыздоо максатында жалпыга маалымдоо каражаттары террордук чабуулдардын башталышы жөнүндө маалыматты мүмкүн болушунча так жана көз карандысыз кабарлап турууга укуктуу. Мында маалыматты көз карандысыз булактардан алуу эркиндиги да сакталышы керек.

Бул жагдайды пикир айтуу эркиндигине тиешелүү маселелер боюнча эл аралык мандаттардын төрт ээси далай ирет ырастаган. 2008-жылдагы биргелешкен декларацияда алар мындай деп баса белгилеген:

Пикир айтуу эркиндигин жүзөгө ашыруудагы жана коомдун маалымат алуусуна өбөлгө түзүүдөгү орчундуу жак катары ЖМК ролу террорго жана экстремизмге каршы аракеттенүү жөнүндөгү мыйзамдарда урматталышы керек. Коом террордук иш-аракеттердин ыктымалдыгы же жасалгандыгы жөнүндө маалымат алууга укуктуу. Ал эми жалпыга маалымдоо каражаттары мындай маалыматты бергендиги үчүн жазаланбоого тийиш.¹⁴

2016-жылдагы биргелешкен декларацияда булар да ырасталган:

Мамлекеттер алдыдагы зомбулукка тукуруу максатын көздөгөн же ошондой ыктымалдыгы чоң болгон, же чагылдыруу менен зордук иш-аракеттердин ортосунда ушундай зордукчул иш-аракеттердин ыктымалдыгынын же жасалышынын ортосунда тикелей байланыш болгондон башка учурларда террор-

дук иш-аракеттерди, анын коркунучун же үгүттөлүп жаткандыгын кабарлаган ишти чектебеши керек.¹⁵

Андыктан 29-берене маалыматтын мамлекеттик органдар тарабынан ачыкка чыгарылышын гана жөнгө салуу менен чектелиши керек (төмөндө айтыла турган маалымат алуу укугуна шайкеш келтирүү үчүн зарыл өзгөрүүлөрдү эске алып). Бул жалпыга маалымдоо каражаттары террордук иш-аракеттерди чагылдырган кесиптик/адептик стандарттарды карманбашы керек дегенди билдирбейт. Бирок бул стандарттар өзүнчө жөнгө салынышы кажет. Мисалы, Европа Кеңешинин Пикир айтуу эркиндиги жана терроризмге каршы аракеттенүү алкагында жалпыга маалымдоо каражаттарында маалымат таратуу жөнүндө декларациясы:

... жалпыга маалымдоо каражаттарына жана журналисттерге [...] терроризмди чагылдырууга байланыштуу келип чыга турган адептик маселелерге туура жооп кыла билүү үчүн өзүн тескөө ченемдерин белгиленбеген жерлерде кабыл алып, сактоо же колдонуудагы чараларды ылайыкташтырып, ишке ашыруу сунушталат.¹⁶

Жалпыга маалымдоо каражаттарынын милдеттенмелеринин ичинде буга байланыштуу каралууга тийиш деп Декларацияда төмөнкүлөр айтылган:

“Террорго каршы операцияларды же террордук иш-аракеттер боюнча соттук тергөөнү ишке ашырууда маалымат таратуу аркылуу адамдардын коопсуздугуна коркунуч жаратуудан сактануу” жана “террордук иш-аракеттерден жабыркагандардын, алардын жакындарынын кадыр-баркын жана купуялыгын сактоо, ошондой эле алардын жеке турмушка болгон укугун сыйлоо”.¹⁷

Террордук ишмердикти чагылдыруучу ЖМК кызматкерлеринин милдеттери

Мындан тышкары, **13-беренедө** террордук иш-аракеттерди чагылдырууга катышкан ЖМК кызматкерлери “адамдардын жашоо жана коопсуз болуу укугу маалымат алуу жана аны таратуу укугунан өйдө турат” деп айтылган. Бул жоболор үч бөлүктүү тесттин алкагында талап кылынуучу белгилүү чектөөлөргө сыйбайт. Ал беренедө Мыйзам долбоорунун чыгып сүйлөөгө тиешелүү башка жоболорун тастыктаган эки тезис келтирилет:

- адамдын өмүрүн жана/же дене-бой жана психикалык кол тийгистигин коргоо үчүн пикир айтуу эркиндигин чектөөчү каалагандай чаралар дароо эле туура деп саналат; жана
- мамлекет тарабынан терроризмге каршы күрөшүү үчүн көрүлүүчү чаралардын баары коопсуздукту жана жашоо укугун коргоо/бекемдөө иши катары каралышы керек.

АРТИКЛЬ 19 бул эки тезис тең жалган деп белгилейт. Тажрыйба көрсөткөндөй, адамдын жашоо жана башка укуктарын мамлекет көбүнчө терроризмге каршы күрөшүү

зарылдыгына шылтоолоп олуттуу түрдө бузат. Атап айтканда, антитеррордук операциялардын жүрүшүндө өлүмгө алып келүүчү күч-аракет “террорчу” категориясына түздөн-түз кирүүчү адамдар арасында эле эмес, терроризмден жабыркоочулардын же күнөөсүз эле башка адамдардын арасында да бөөдө курмандыктарга алып келген учурлар көп кездешет. Антитеррордук саясат жана туура эмес же начар жүргүзүлгөндө, адамдын жашоо жана башка укуктарын коргоо боюнча мамлекеттин милдеттери да аткарылбайт. Мисалы, терроризмге жана анын себептерине элдешкис, катаал мамиле жасагандай көрүнгөн саясат иш жүзүндө азчылыктардын обочолонуп, радикалдашуусуна алып келип, анан кан төгүүчү террордук иш-аракеттерге себепчи болушу ыктымал.

Террорчулардан интервью алуу

Андан ары **13-берененин 4-пункту** ЖМК кызматкерлеринин “террорчулардан өз демилгеси боюнча интервью алышына” жана барымтага алынгандар, алардын туугандары жана жакын адамдары жөнүндө маалыматты таратуусуна” тыюу салат.

Бул чектөөлөр террордук мүнөздөгү кысталыш кырдаал келип чыкканда гана колдонулабы же кыйла жалпы мааниде, каалагандай убакта колдонула береби – бул түшүнүксүз. Мындагы экинчи чечмелөө чектөөлөрдү ого бетер оорлотот да, ЖСУ-ЭПтин 19(3)-беренесинде каралган каалагандай жүйө боюнча чечмеленишин кыйындатат. Ошентип, “террорчу” оңой эле айырмаланат жана категорияга туура келет деп божомолдогон күндө деле, “террорчулардан” интервью алууга коюлуучу жалпы чектөөлөр ЖМКнын терроризмге байланышкан темаларды көз карандысыз чагылдыруу жөндөмүн олуттуу түрдө чектеп коёт.

Бирок АРТИКЛЬ 19 мындайга жол берүү мүмкүн эмес деп белгилейт. Мыйзам долбоорунун 3-беренесине ылайык, террорчу – бул “террордук иш-аракетти каалагандай формада аткарууга катышкан жеке жак”. Аныктаманын ушунчалык кеңири берилгендиги ЖМКнын террордук иш-аракеттер же терроризмге тиешеси бар адамдын ой жүгүртүүсү жөнүндө маанилүү маалымат бергидей адамдар менен иштешүүсүнө кыйла чоң, ашыкча кедерги болот, анткени мындай адамдар “террорчу” деп таанылышы ыктымал. Кайсы бир адам чын эле “террорчу” деп таанылган (мисалы, террордук уюмдун мүчөсү экендиги аныкталган) болсо деле, жалпыга маалымдоо каражаттарынын андан интервью алышына тыюу салган жарабайт. Йоханнесбург принциптеринин 8-принцибинде көрсөтүлгөндөй, “өкмөт тарабынан улуттук коопсуздукка же буга байланышкан башка кызыкчылыктарга коркунуч туудурат деп жарыяланган уюмдун маалыматтарын же ал жөнүндөгү маалыматтарды жайылткандыгы үчүн эле тыюуга же жазалоого болбойт”.

Барымтага түшкөндөрдүн коопсуздугун жана алардын мыйзамдуу жеке турмушунун кол тийгистигин сактоо зарыл болсо да (бул террордук мүнөздөгү кырдаал түзүлгөн кезде кыйла орчундуу болот да, ал кырдаал артта калганда анча мааниге ээ болбой калат), барымтадагылар жана алардын үй-бүлөсү жөнүндө *каалагандай* маалыматты таратууга жалпы тыюу салынса, бул ошол эле адамдардын укуктарын коргоо үчүн да, улуттук коопсуздукту камсыздоо үчүн да өлчөмдөш туура келбейт. ЖМКнын мындай маалыматтарды издеп таап, жайылтуу жөндөмү барымтадагыларга байланышкан кырдаалды чагылдыруу, ошондой эле кырдаал жөнгө салынгандан кийин аны талдоо үчүн олуттуу мааниге ээ.

13-берененин 4-пунктун кризистик кырдаал түзүлгөн учурда (бирок андан кийин эмес) жалпыга маалымдоо каражаттарынын репортаж жасоосуна гана карата колдонулат деп болжолдосок деле, ал баары бир Мыйзам долбоорунун 29-беренесине тиешелүү жогоруда айтылган себептерге байланыштуу ЖСУЭПтин 19-беренесине шайкеш келбейт. Антитеррордук операцияларды жүргүзгөн бийлик өкүлдөрү операция чөлкөмүн көзөмөлдөп, журналисттердин репортаж жасоосуна тикелей кийлигишпей эле маалымат агымын тескей алаарын кайталап белгилей кетиш керек.

Сунуштар:

- Мыйзам долбоорунун 29-беренесин маалымат алуу укугуна шайкеш келтирүү үчүн зарыл өзгөртүүлөрдү эске алып, маалыматтын мамлекеттик органдар тарабынан ачыкка чыгарылышын жөнгө салуу менен гана чектеш керек (төмөндөн караңыз).
- Террорчу болуп саналган, же ошондой деп эсептелиши мүмкүн болгон адамдардан интервью алууга, барымтадагылар жана алардын туугандары жөнүндө маалыматты жарыялоого салынуучу тыюу Мыйзам долбоорунан алып салынышы керек.
- Мыйзам долбоору террорго тукурууну жалпы тыюудан тышкары журналисттердин, ЖМК жана башка жактардын пикир айтуу эркиндигин эч кандай чектебеш керек. Терроризмден жабыркагандардын жеке турмушунун кол тийгистигине болгон укугунун бузулушуна жол бербеш үчүн ЖМК муну өзүн-өзү тескөө механизмдери жана/же жарандык укук алкагында укуктук коргоо аркылуу жөнгө салуу керек.

Журналисттин маалымат булактарын жана маалыматын коргоо

13-берене ЖМК кызматкерлерине дагы эки милдетти тагат:

- Террордук иш-аракет жөнүндө маалымат алар замат терроризмге каршы аракеттенүүчү мамлекеттик органдарга кабарлоо (13-берененин 2-пункту);
- Террордук мүнөздөгү кылмыштар жөнүндөгү иштерге далил болгудай же алардын алдын алуу, террордук иш-аракетти болтурбай коюу үчүн колдонулгудай ар кандай кабарларды же документ материалдарды террорго каршы аракеттенүүчү мамлекеттик органдарга өткөрүп берүү (13-берененин 3-пункту).

Бул жагдайлардын биринчисине байланыштуу АРТИКЛЬ 19 Кыргызстандын мыйзамдарына ылайык даярдалып жаткан кылмыштуу жосундар, мунун ичинен террордук мүнөздөгү иш-аракеттер жөнүндө кабар берүү боюнча жалпы милдеттенме жок экендигин белгилейт. Биз болуп жаткан же боло турган террордук иш-аракеттин үчүнчү башка жакка коркунучу жок кезде муну ЖМК кызматкерлерине таңуулоонун эч кандай кажети жок деп эсептейбиз.

Экинчи жагдайга байланыштуу АРТИКЛЬ 19 соттун чечими менен гана, ал булакка жетүү басымдуулук кылган коомдук кызыкчылыкты же жеке укукту башка чаралар менен коргоо мүмкүн болбой калган учурда коргоо үчүн гана журналисттин маалымат булагынын купуялыгын коргоо эрежелеринен четтегенге жол берилиши керек деп баса белгилейт. Бул жобо антитеррордук ишмердиктин нугунда да, башка учурларда да колдонулушу мүмкүн. Мисалы, пикир айтуу эркиндигинин маселелери боюнча эл аралык мандаттардын төрт ээсинин 2016-жылдагы биргелешкен декралациясында мындай деп айтылган:

Мындан тышкары, мамлекеттер буга байланыштуу журналисттердин купуя маалымат булагынын ким экенин ачыкка чыгарбоо жана күбө эмес, көз карандысыз байкоочу катары иш жүргүзүү укугун сыйлашы керек.¹⁸

Ушундай эле негизде Европа Кеңешинин терроризмге каршы күрөшүү нугунда пикир айтуу эркиндиги жана ЖМКдагы маалымат жөнүндөгү биргелешкен декралациясында мүчө мамлекеттерге мындай чакырык айтылган:

Адам укуктары жөнүндөгү Европа конвенциясынын 10-беренесине жана №R(2000)7 нускамага ылайык, журналисттердин өздөрү билген маалымат булагын ачыкка чыгарбоо укугун сыйлоо керек; терроризмге каршы күрөш бийликтин бел укукту бузушуна жана ушул документте уруксат берилген чектен чыгышына негиз болбойт.

Жалпыга маалымдоо каражаттарынын редакциялоо көз карандысыздыгын бекем сактоо жана, буга байланыштуу, аларга ар кандай кысым көрсөтүүдөн тартынуу.¹⁹

Сунуштар:

- Мыйзам долбоорунун 13-беренесинин 2- жана 3-пункттарын толугу менен алып салуу керек.

Ачык-айкындык жана маалыматтын жеткиликтүүлүгү

Мыйзам долбоорунун **3-беренесинде** террорго каршы иштердин баарына негиз болуучу негизги принциптердин катарында “терроризмге каршы күрөш чараларын жүзөгө ашырууда колдонулуучу атайын каражаттардын, техникалык ыкмалардын, ошондой эле аларга катышуучулар жөнүндөгү кабарлардын купуялыгын сактоо” талабы да камтылган.

29-беренеге ылайык, алдын алуу үчүн ушул берененин экинчи пункту боюнча таратылбай турган, көлөмү чоң маалыматтардан тышкары, террордук иш-аракет жөнүндөгү маалыматтын канчалык бөлүгүн коомчулукка, кандайча ачып берүү керектигин антитеррордук операцияларды жүзөгө ашыруу үчүн жооптуу бийлик органдары бүт бойдон өзү чечери көрсөтүлгөн. Буга төмөнкүдөй категориялар кирет:

- Антитеррордук операциянын ишке ашырылышын оорлотуучу жана ал операция жүргүзүлгөн чөлкөмдө болуп калган же андан тышкарыдагы адамдардын өмүрүнө, же ден соолугуна коркунуч туудурушу ыктымал болгон маалымат.
- Антитеррордук операцияга катышуучу адамдар жөнүндө, ошондой эле бул операцияга көмөктөшүүчү адамдар жөнүндө маалымат.
- Антитеррордук операциянын атайын техникалык ыкмаларын жана тактикасын ачып коюучу маалымат.
- Терроризмди үгүттөөгө же актоого кызмат кылуучу маалымат.

Бул туюнтмалардан 2- жана 3-категориялардагы маалыматтар ишке ашырылып жаткан антитеррордук операциянын алкагы менен эле чектелеби же мөөнөтсүз колдонулабы – бул такыр түшүнүксүз. Ошол эле учурда Мыйзам долбоору бийлик өкүлдөрүнө маалыматтын кандайдыр бир бөлүгүн ачыкка чыгаруу боюнча милдет такпайт. Андыктан Мыйзам долбоору белгилеген унчукпоо эрежеси – бул терроризмге каршы аракеттенүүчү мамлекеттик органдардын карамагындагы маалыматтын толугу менен жаап-жашыруу мүмкүнчүлүгү. Бул мамиле мааниси боюнча ЖСУ-ЭПтин 19(3)-беренесине шайкеш келбейт, ал гана эмес, мамлекеттер “ушул Пактыда таанылган каалагандай укуктар менен эркиндиктерди жок кылууга багытталган эч бир ишмердик менен алектенүүгө же ушундай иш-аракеттерди аткарууга акысы жок” деген ЖСУЭПтин 5(1)-беренесин да бузат.

Артикль 19 “мамлекеттик органдардын карамагындагы маалыматтарды алуу укугу ЖСУЭПтин 19-беренесинде кепилдик берилген пикир айтуу эркиндигине болгон укуктун ажырагыс бөлүгү болуп санала тургандыгы белгилүү.²⁰ БУУнун Адам укуктары боюнча комитети “маалымат алуу укугун натыйжалуу жүзөгө ашыруу үчүн катышуучу мамлекеттер биринчи кезекте коомдук маанидеги өкмөттүк маалыматтардын кеңири жеткиликтүүлүгүн камсыздоого тийиш” деп баса белгилеген.²¹ Улуттук коопсуздукту коргоо мыйзамдуу максат катары маалыматтын жеткиликтүүлүгүн чектөөгө жүйөлүү себеп болсо да, мындай чектөөлөрдү өзгөчө жагдайларда гана колдонуу керек, алар дайым 19(3)-беренеден белгиленген үч бөлүктүү тестке шайкеш келиши керек.

Буга байланыштуу Тсване принциптеринде улуттук коопсуздукту коргоо/терроризмге каршы күрөшүү нугунда маалыматтын кайсы бөлүгү мыйзамдуу негизде жашырылып, кайсы бөлүгү ачыкка чыгарылышы керектиги, жашыруун маалыматты ачыкка чыгаргандыгы үчүн айрым жактар кандай жазаланышы мүмкүн экендиги кеңири чечмелеп берилген. Тсване принциптеринин 3-принцибинде ЖСУЭПтин 19(3)-беренесине ылайык улуттук коопсуздукту коргоо максатында маалыматтын жеткиликтүүлүгүн чектеш үчүн үч бөлүктүү тест кандайча колдонулары түшүндүрүлгөн. Атап айтканда, анда маалыматты ачыкка чыгаруунун ыктымал зыяны аны ачууга болгон коомдук кызыкчылыктан ашып түшкөн учурда гана “зарыл” деп эсептелери баса белгиленген. 4-принципте маалымат укугун “кеңири мааниде, ал эми ар кандай чектөөлөрдү кууш мааниде чечмелөө жана колдонуу керек”, чектөөнүн мыйзамдуулугун далилдөө милдети мамлекеттик органдарга жүктөлөт деп айтылган.

Бул стандарттар боюнча Мыйзам долбоорунун 29-беренеси, эгер тийиштүү чектөөлөр кууш чечмеленсе жана зарыл болсо, кеңири мааниде бийликтегилердин антитеррордук операцияны жүргүзүүгө тоскоолдук кылып, анын чөлкөмүндө турган адамдардын өмүрүнө жана ден соолугуна коркунуч жарата турган маалыматты жашырып коё алат деген ЖСУЭПтин 19(3)-беренесине туура келет.

Бирок антитеррордук операцияга катышуучу адамдар тууралуу маалыматты, операциянын атайын техникалык ыкмаларын жана тактикасы жөнүндө маалыматты алууга жалпы тыюу иш жүзүндө жогоруда айтылган стандарттарга каршы келет. Бул кеңири чечмеленүүчү категориялардын экөөнөн бирин жашырып коюу канчалык зарыл экенин ар бир конкреттүү учурга жараша аныктоо кажет. Маалыматты ачыкка чыгарууга мынчалык жалпыланган түрдө тыюу салынбашы керек. Бирок маалыматтын жеткиликтүүлүгүн чектөө үчүн ушундайча мааниси кууш чечмеленген бул кошумча жүйөлөр такыр эле ашыкча болуп калат, анткени 29-беренедеги жүйөлөрдүн биринчиси эле антитеррордук операциянын атайын техникалык ыкмалары менен тактикасы же аны өткөрүүгө катышуучу кызматкерлер жөнүндөгү маалыматты ачыкка чыгаруу антитеррордук ишмердикке кедергисин тийгизери, кызматкерлердин же башка адамдардын коопсуздугуна коркунуч келтирери анык болгондо жашыруу жобосу жетишерлик эле кенен жана ийкемдүү берилген.

Ал гана эмес, айрым типтеги маалыматтар милдеттүү түрдө ачыкка чыгарылышы керек – жок дегенде ачыкка чыгаруу жагынан жүйөсү чоң болууга тийиш. Тсване принциптеринен 10-принципте коомдук мааниси зор, кээде абсолюттук мааниси бар болгондугу үчүн милдеттүү түрдө ачыкка чыгарыла турган маалыматтардын категориялары аныкталган. Атап айтканда, анда булар айтылган:

- Адам укуктарынын бузулгандыгы же эл аралык гуманитардык укуктун олуттуу бузулгандыгы жөнүндө, мунун ичинен эл аралык укук боюнча кылмыштар, ошондой эле жеке эркиндикке жана коопсуздукка болгон укуктун туташ бузулуп жаткандыгы жөнүндө маалыматтын ачыкка чыгарылышы. Мындай маалыматты эч кайсы жагдайда улуттук коопсуздукка шылтоолоп жашырып коюуга болбойт.
- Адам укуктарынын же гуманитардык укуктардын бузулгандыгы жөнүндө башка маалыматтардын да ачыкка чыгарылышы өтө маанилүү деп саналышы кажет. Алар эсеп-чоттуулукка тоскоол кылуу же жабыркаган адамдын алгылыктуу жардам алуу мүмкүнчүлүгүнөн ажыратуу максатында улуттук коопсуздукка шылтоолоп жашырылбашы керек.

37-43-принциптер мамлекеттик кызматкерлер жашыруун маалыматты коомдун кызыкчылыгы үчүн ачыкка чыгаргандыгы үчүн жазык же башка жоопкерчиликке тартылбашы, куугунтукталбашы керек болгон жагдайларды, ошондой эле берилүүчү жардамдын даражасын аныктайт. Атап айтканда, 37-принцип кабарлоочулар бийлик тарабынан жасалган укук бузуулар, мунун ичинен адам укуктарын, эл аралык гуманитардык укукту бузгандыгы, жазык кылмыштары жана калктын саламаттыгы менен коопсуздугуна коркунуч келтиргендиги тууралуу маалыматты ачыкка чыгарганда коргоого алынышы кажет экендигин түшүндүрөт.

АРТИКЛЬ 19 Мыйзам долбоору бул стандарттардын эч кайсынысын чагылдырбагандыгы үчүн тынчсызданууда. Долбоор маалыматты көзөмөлдөө жагынан ЖСУ-ЭПтин 19-беренесиндеги талаптарга каршы келгидей дээрлик толугу менен жашыруун шартты орнотуп, кыянаттыкка жол ачарын айтып, өтө кооптонууда. Бул эреже террорго каршы аракеттенүүчү мамлекеттик органдарды жоопкерчиликтен калкалап, алардын ишмердигине коомдук маанилүү көзөмөл жүргүзүү мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарат.

Сунуштар:

- Мыйзам долбоору антитеррордук операцияны жүргүзүүдөгү толук ачык-айкындыкты камсыздоо үчүн кайра иштелип чыгышы кажет.
- 3-беренеден өзөктүү принцип катары купуялык алып салынып, анын ордуна маалыматты мүмкүн болушунча толук ачуу зарылдыгы белгилениши керек. Бул жобо террордук иш-аракеттер жөнүндө коомчулукка кабарлоо боюнча стандарттуу мамиле деп таанылышы зарыл. Бул принциптен четтөөгө ЖСУ-ЭПтин 19(3)-беренесинде белгиленген үч бөлүктүү тестке ылайык өтө зарылдыгы далилденген конкреттүү учурларда гана жол коюлушу керек.
- Маалыматты ачыкка чыгарууга коюлуучу жалпы чектөөлөрдүн баарын Мыйзам долбоорунан алып салуу кажет.
- Мыйзам долбоорунда милдеттүү түрдө ачыкка чыгарылууга тийиш болгон маалымат категориялары, айрыкча Тсване принциптеринен 10-принципте көрсөтүлгөн маалымат түрлөрү каралышы керек. Журналисттер жана ЖМК жашыруун маалыматты жарыялагандыгы үчүн жоопкерчиликтен толугу менен бошотулууга тийиш. Коомдук мааниси зор, мисалы, антитеррордук операция убагында адам укуктары бузулгандыгын айкындаган маалыматтарды ачыкка чыгарууга батынган кабарлоочулардын корголушун да камсыздоо зарыл.

АРТИКЛЬ 19 ЖӨНҮНДӨ

АРТИКЛЬ 19 сөз эркиндигинин жана маалымат эркиндигинин прогрессивдүү стандарттарын эл аралык жана аймактык деңгээлде иштеп чыгууну, ошондой эле аларды ички укуктук тутумдарга киргизүүнү жактап келет. АРТИКЛЬ 19дун укуктук бөлүмү эл аралык жана салыштырмалуу укук, жалаа жабуу мыйзамы, маалыматка жеткилик-түүлүк жана уктуруу-көрсөтүүнү жөнгө салуу сыяктуу алдыңкы тажрыйбаларды сыпаттаган бир катар стандарттарды бекиткен жарыяларды жарыкка чыгарган.

Ушундай жарыялоолорго жана АРТИКЛЬ 19дун жалпы укуктук экспертизасынын негизинде, уюм бир катар укуктук талдоолорду, мыйзам чыгаруу сунуштарына, ошондой эле сөз эркиндигине таасир этүүчү колдонуудагы мыйзамдарга комментарийлерди жарыялап турат. 1998-жылдан бери жүргүзүлүп келе жаткан мындай талдоо иштери дүйнө жүзү боюнча мыйзам чыгаруу реформасынын оң аракеттерин колдоо катары, көбүнчө сунуш кылынган же колдонуудагы ички мыйзамдардын олуттуу жакшырышына алып келет. Биз жүргүзгөн талдоолордун бардыгы: <http://www.article19.org/resources.php/legal> дарегинде жайгашкан.

Эгерде сиз бул талдоону андан ары талкуулоону кааласаңыз же АРТИКЛЬ 19дун Укуктук бөлүмүнүн көңүлүн бургудай маселеңиз болсо, анда биз менен legal@article19.org электрондук дареги аркылуу байланышыңыз. АРТИКЛЬ 19дун Европадагы жана Борбор Азиядагы иши тууралуу кошумча маалымат алуу үчүн Европа жана Борбор Азия боюнча бөлүм менен байланышууңузду өтүнөбүз. Электрондук дарегибиз: europe@article19.org

Шилтемелер

- 1 БУУнун Башкы Ассамблеясынын 1948-жылы 10-декабрда кабыл алынган 217А (III) резолюциясы.
- 2 БУУнун Башкы Ассамблеясынын 1966-жылы 16-декабрда кабыл алынган 2200А (XXI) резолюциясы.
- 3 БУУнун Адам укуктары боюнча комитети. №34 жалпы сын-пикир, №ССPR/C/GC/3, 2011-ж. 12 сент. 11-пункт.
- 4 *Ошондой эле караңыз:* Европадагы Адам укуктары боюнча сот, Хэндисайд Бириккен Королдукка каршы, 1976-жыл, 6-июль, 56-пункт.
- 5 Адам укуктары боюнча жогорку комиссардын башкармалыгы (АУЖК), Басмырлоого, кастыкка же зомбулукка тукуруу болуп саналган улуттук, расалык же диний жек көрүмчүлүктү үгүттөөгө тыюу салуу боюнча иш-аракеттердин Рабат планы, 2012-ж. Анда, атап айтканда, кеп-сөздөрдү мамлекеттер тукуруу катары кылмыштуу жосун деп санашы керек же керек эместигин баалоо жагынан алты бөлүктүү критерийлерди эске алуу керек экендиги чечмелеп берилген. Буга жалпы контекст, сүйлөөчүнүн ким экендиги, ниет, мазмун, талкууланып жаткан кеп-сөздүн көлөмү же формасы жана зыян келтирүү ыктымалдыгы, мунун ичинен болбой койбостугу кирет.
- 6 1456 (2003)-резолюция, 6-пункт. Ошондой эле караңыз: БУУнун террорго каршы глобалдык стратегиясы, БУУнун Башкы Ассамблеясынын 2006-жыл, 20-сентябрдагы №60/288 резолюциясы
- 7 Адам укуктары боюнча комиссиянын 2003/42-резолюциясы; Адам укуктары боюнча комиссиянын 2004/42-резолюциясы; Пикир айтуу эркиндигине болгон укук жана анын эркин туюнтулушу; же Адам укуктары боюнча комиссиянын 2005/42-резолюциясы;
- 8 1995-жылы 1-октябрда кабыл алынган. Бул принциптерди БУУнун сөз эркиндигинин маселелери боюнча атайын баяндамачысы жактырган жана Бириккен Улуттар Уюмунун Адам укуктары боюнча комиссиясы өзүнүн 1996-жылдан берки ар жылдык пикир айтуу эркиндиги боюнча резолюцияларында айтып келген.
- 9 Улуттук коопсуздуктун жана маалымат алуу укугунун эл аралык принциптери (Тсване принциптери), 2013-жылы 12-июнда кабыл алынган.
- 10 Караңыз: БУУнун Ынанымды туюндуруу эркиндигин колдоо жана анын эркин билдирилишин коргоо маселелери боюнча атайын баяндамачысынын баяндамасы, №А/68/362, 2013-ж., 4-сент., 64-66-пп.
- 11 Мис., кар.: Жалпы иреттеги №34 сын-пикир, *мурда цит.*, 34-п..
- 12 Мис., кар.: БУУнун Ынаным жана аны туюндуруу эркиндигине тиешелүү маселелер боюнча атайын баяндамачынын, ЕККУнун жалпыга маалымдоо каражаттарынын эркиндигине тиешелүү маселелер боюнча өкүлүнүн жана АӨУ пикир айтуу эркиндигине тиешелүү маселелер боюнча атайын баяндамачысынын биргелешкен декларациясы, 2005-ж.; Диндерди каралоо жана терроризм менен экстремизмге каршы аракеттенүү жөнүндө биргелешкен декларация, БУУнун Ынаным жана аны өз ыктыяры менен билдирүү эркиндигине тиешелүү маселелер боюнча атайын баяндамачысы, АӨУ Пикир айтуу эркиндигине тиешелүү маселелер боюнча атайын баяндамачысы жана ААЭУК пикир айтуу эркиндигине тиешелүү маселелер боюнча атайын баяндамачысы, ЕККУнун жалпыга маалымдоо каражаттарынын эркиндигине тиешелүү маселелер боюнча өкүлү, АӨУ Пикир айтуу эркиндигине жана маалыматтын жеткиликтүүлүгүнө тиешелүү маселелер боюнча атайын баяндамачысы, 2008-ж.. Ошондой эле караңыз: Терроризмге каршы күрөшүү шартында адам укуктарын колдоо жана коргоо маселелери боюнча атайын баяндамачы Мартин Шейниндин баяндамасы, №А/HRC/16/51, 2010-ж., 22-декабрь, 31-п.
- 13 Терроризмге жана зордукчул экстремизмге каршы күрөштүн жарандык мейкиндикке жана жарандык коомдун өкүлдөрүнүн укуктарына тийгизген таасири, Адамдын укуктары менен негизги эркиндиктерин терроризмге каршы күрөшүү шартында колдоо жана коргоо маселелери боюнча

атайын баяндамачынын баяндамасы, №А/ HRC/40/52, 2019-ж., 1-март, 37-пункт.

- 14 Диндерди каралоо жана терроризм менен экстремизмге каршы аракеттенүү жөнүндө биргелешкен декларация, БУУнун Ынаным жана аны өз ыктыяры менен билдирүү эркиндигине тиешелүү маселелер боюнча атайын баяндамачысы, ЕККУнун жалпыга маалымдоо каражаттарынын эркиндигине тиешелүү маселелер боюнча өкүлү, АӨУ Пикир айтуу эркиндигине тиешелүү маселелер боюнча атайын баяндамачысы жана ААЭУК пикир айтуу эркиндигине тиешелүү маселелер боюнча атайын баяндамачысы, 2008-ж.
- 15 Пикир айтуу эркиндиги жана зордукчул экстремизмге каршы аракеттенүү жөнүндө биргелешкен декларация, БУУнун Ынаным жана аны өз ыктыяры менен билдирүү эркиндигине тиешелүү маселелер боюнча атайын баяндамачысы, ЕККУнун жалпыга маалымдоо каражаттарынын эркиндигине тиешелүү маселелер боюнча өкүлү, АӨУ Пикир айтуу эркиндигине тиешелүү маселелер боюнча атайын баяндамачысы жана ААЭУК пикир айтуу эркиндигине тиешелүү маселелер боюнча атайын баяндамачысы, 2016-ж.
- 16 Европа кеңеши, Министрлер комитетинин терроризмге каршы күрөшүү нугунда пикир айтуу эркиндиги жана жалпыга маалымдоо каражаттарындагы маалымат таратуу жөнүндө декларациясы, 2005-ж., 2-март.
- 17 *Ошол эле жерде.*
- 18 2016-ж. биргелешкен декларация, мурда *цит.*, 2d-п.
- 19 Пикир айтуу эркиндиги жана терроризмге каршы күрөш нугунда жалпыга маалымдоо каражаттарында маалымат таратуу жөнүндө декларация, мурда *цит.*
- 20 Караңыз: №34 жалпы иреттеги сын-пикир, мурда *цит.*, 18-п.
- 21 *Ошол эле жерде*, 19- п.

article19.org